

Władysław KARASZEWSKI

Ślady występowania starszego trzeciorzędu morskiego w dorzeczu Iłżanki

(Północno-wschodnie obrzeżenie Gór Świętokrzyskich)

Zwarty zasięg osadów starszego trzeciorzędu w północno-wschodnim obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich, zaliczanych zazwyczaj do oligocenu, biegnie przez okolice Nowego Miasta w kierunku Radomia, a następnie skręca ku wschodowi w stronę Zwolenia. Odosobnione większe płyty tej formacji, jak wynika z mapy geologicznej Polski (E. Rühle, S. Sokołowski, M. Tyska, 1956), występują w Radomiu i okolicy oraz między Zwoleniem i Puławami. Na mapie tej zasięg morza oligoceńskiego poprowadzono na południowy zachód od Nowego Miasta i Radomia, a następnie ku SSE przez Skaryszew i dalej równoległe do dolnego odcinka Iłżanki po jej północnej stronie.

Osady tego wieku są tu wykształcone w postaci zielonych piasków i mułków glaukonitowych. W części spągowej zawierają one pospolicie rozproszone ziarna żwiru głównie kwarcowego, zazwyczaj dobrze zokrąglonego, ze znacznym odsetkiem ziarn o charakterystycznym wydłużonym kształcie przypominającym ziarna fasoli i z tego względu wymienianych niekiedy w literaturze pod nazwą „fasolki oligoceńskiej”. Ten typ osadów obserwować można m.in. w znanych odsłonięciach pod górą Puławską (K. Pożaryska, W. Pożaryski, 1951). Wiek tych osadów, do niedawna zaliczanych powszechnie do środkowego oligocenu, jest obecnie poddawany w wątpliwość przez niektórych badaczy (informacje ustne B. Arenia, W. Pożaryskiego i E. Woźnego). Bezsporną jednak sprawą jest ich przynależność do paleogenu. Pierwotny zasięg morza, w którym osadziły się omawiane osady glaukonitowe, jest obecnie trudny do przesądzenia ze względu na zniszczenie osadów strefy brzeżnej przez późniejsze procesy denudacyjne. Możliwości zachowania się strzępów osadów istniały tylko w pierwotnych zagłębieniach podłoża, zwłaszcza krasowego pochodzenia, na wapiennych skałach wieku mezozoicznego. Na jedno z takich miejsc natrafiłem w 1955 r. zwiedzając w towarzystwie dr Z. Dąbrowskiej duży kamieniołom wapieni oksfordzkich w lasach starachowickich, położony w odległości około 2 km w kierunku północno-wschodnim od wsi Karczma Kunowska.

Piaski glaukonitowe tego samego typu co opisane wypełniają tu wąską szczelinę, niewątpliwie krasowego pochodzenia, wśród wapieni. Zawierają one rozproszone ziarna drobnego żwirku kwarcowego, podobnego do wspomnianego już wyżej.

Odległość tego izolowanego punktu¹ występowania piasków glaukonitowych od najbliższej granicy znanego dotychczas ich zasięgu w okolicy Radomia wynosi w linii prostej około 36 km, a niespełna 30 km od linii oznaczającej na wymienionej mapie południowy zasięg morza oligocenńskiego.

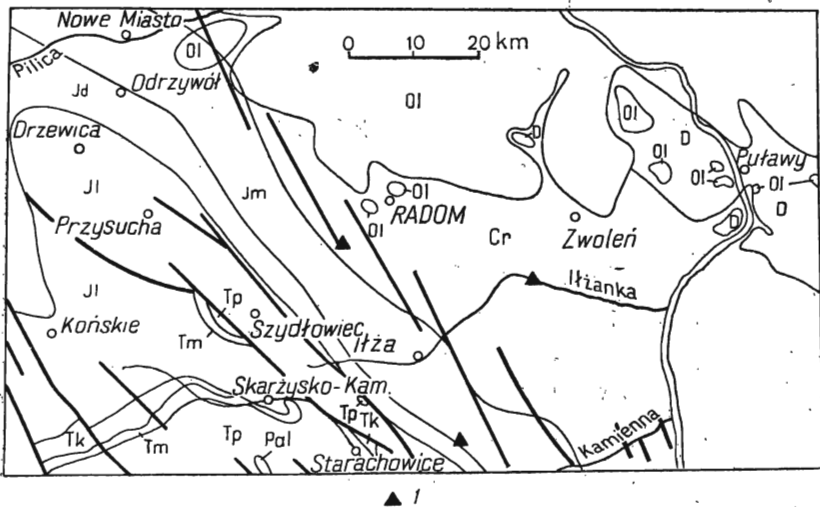

Fig. 1. Zasięg starszego trzeciorzędu morskiego w północno-wschodnim obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich

Extent of the older marine Tertiary in the north-eastern margin of the Święty Krzyż Mts.

1 — nowoodkryte miejsca występowania starszego trzeciorzędu morskiego; trzeciorząd: Ol — oligocen; D — dan; Cr — kreda; jura: Jm — malm, Jd — dogger, Jl — lias; trias: Tk — kajper, Tm — wapień muszlowy, Tp — piaskowiec pstry; Pal — paleozoik

1 — newly discovered occurrence sites of the older marine Tertiary deposits; Tertiary: Ol — Oligocene; D — Danian; Cr — Cretaceous; Jurassic: Jm — Malm, Jd — Dogger, Jl — Liassic; Triassic: Tk — Keuper, Tm — Muschelkalk, Tp — Buntsandstein; Pal — Palaeozoic

W roku bieżącym konsultując w P.P. „Geoprojekt“ wstępnie opracowanie fizjograficzne dla osady Kazanów, położonej między Itzą i Żwoleńiem, przygotowywane przez mgr H. Rewską, stwierdziłem w jednym z płytkich otworów wiertniczych obecność analogicznych piasków glaukonitowych. Warstwa około 1 m miąższości spoczywa tu na marglach mastrychtu pod 3,5 m przykryciem osadów plejstocenских. Piaski glau-

¹ O znalezisku tym poinformowałem bezpośrednio po odkryciu dra B. Arenia opracowującego wówczas 11 zeszyt Atlasu Geologicznego Polski poświęcony trzeciorzędowi. Umożliwiło to uwzględnienie tego faktu przy zestawieniu mapy zasięgu oligocenu zamieszczonej we wspomnianym atlasie.

konitowe o odcieniu trawiastym, z domieszką mułku zawierają drobne ziarna kwarcu i ciemnych skał krzemionkowych o średnicy do 0,5 cm. Ponieważ leżą one w stropie utworów górnokredowych, nie ulega wątpliwości, że są wieku dolnotrzeciorzędowego. Odległość tego stanowiska od południowej granicy zasięgu oligocenu w okolicy Zwolenia wynosi około 14 km (fig. 1).

Obydwa opisane znaleziska dają podstawy do przypuszczeń o większym zasięgu morskich osadów starszego trzeciorzędu w tej części obrzeżenia Gór Świętokrzyskich niż można było do niedawna wnioskować opierając się o dotychczasowe dane². W związku z tym zagadnieniem wypada zwrócić uwagę na dość pospolite występowanie na wychodniach utworów mezozoicznych północnego obrzeżenia Gór Świętokrzyskich rozproszonych ziarn żwirku kwarcowego, zazwyczaj dobrze obtoczonego, często w kształcie fasolki.

Większe ilości takich ziarn żwirku napotkałem m.in. na wychodniach liasu i retu w okolicach Starachowic i Skarżyska oraz wychodniach doggeru w Odrzywole i kimerydu pod Nowym Miastem odkrytych przeze mnie w 1937 i 1938 r. Spotyka się je z reguły na obszarach płaskich, szczególnie pospolicie na terenach nie uprawianych (lasy, nieużytki, pastwiska itp.). Nasuwa się przypuszczenie, że możemy tu mieć do czynienia z rezydualnymi szczątkami przybrzeżnych osadów morskich starszego trzeciorzędu. Ziarna te ze względu na swoje rozmiary miały większe szanse zachowania się na miejscu niż drobniejsza frakcja osadów łatwiej podlegająca transportowi wodnemu lub eolicznemu.

Zakład Stratygrafii
Instytutu Geologicznego
Warszawa, ul. Rakowiecka 4
Nadesłano dnia 14 maja 1965 r.

PIŚMIENNICTWO

- AREŃ B. (1957) — Atlas geologiczny Polski. Zagadnienia stratygraficzno-facjalne, z. 11 — Trzeciorzęd. Inst. Geol. Warszawa.
- POŻARYSKA K., POŻARYSKI W. (1951) — Przewodnik geologiczny po Kazimierzu i okolicy. Muzeum Ziemi. Warszawa.
- POŻARYSKI W. (1951) — Odwapnione utwory kredowe na północno-wschodnim przedpołu Gór Świętokrzyskich. Biul. Inst. Geol., 75. Warszawa.
- RÜHLE E., SOKOŁOWSKI S., TYSKA M. (1956) — Mapa geologiczna Polski bez utworów czwartorzędowych 1:1 000 000. Inst. Geol. Warszawa.

² W czasie przygotowywania do druku niniejszego komunikatu zostałem uprzejmie poinformowany przez dra S. Cieślńskiego o występowaniu zielonych piasków i mułków glaukonitowych zawierających krzemienie kredowe i „fasolkę” w zagłębieniach krasowych wapieni dolnoturońskich w południowej części wsi Dąbrówka Zabłotnia (około 13 km na SSW od Radomia).

Владыслав КАРАШЕВСКИ

СЛЕДЫ ДРЕВНЕТРЕТИЧНЫХ МОРСКИХ ОТЛОЖЕНИЙ В БАССЕЙНЕ РЕКИ ИЛЖАНКА

(СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЕ ОБРАМЛЕНИЕ СВЕНТОКШИСКИХ ГОР)

Резюме

Описаны три до сих пор неизвестные пункты распространения зеленых глауконитовых песков на расстоянии 7,14 и 36 км от места раньше известного их распространения. Эти отложения, хотя их возраст не был окончательно определен из-за отсутствия руководящих окаменелостей, обычно относятся к олигоцену.

Зеленые глауконитовые пески в периферической зоне своего распространения содержат повсеместно рассеянные, закругленные зерна кремнистых пород, преимущественно характерной удлиненной формы напоминающей зерна фасоли.

На выходах мезозойских отложений северо-восточного обрамления Свентокшиских гор местами встречаются скопления подобной крупной галки. Возникает предположение, что это могут быть остаточные отложения того же моря но не разрушенные полностью денудационными процессами.

Władysław KARASZEWSKI

TRACES OF EARLIER MARINE TERTIARY IN THE ILŻANKA RIVER BASIN

(NE MARGINAL AREA OF THE ŚWIĘTY KRZYŻ MTS.)

Summary

Three new occurrence points of green sands are described. They are found at a distance of 7, 14 and 36 km from the so far known extent area. These deposits are as a rule referred to the Oligocene, although their age has not definitively been determined, mainly due to a lack of index fossils.

The green sands contain, in the marginal zone of their occurrence area, disseminated rounded grains of siliceous rocks, commonly characterized by an elongated shape resembling grains of kidney bean.

Accumulations of similar gravel are found, at places, at the Mesozoic exposures in the north-eastern marginal area of the Święty Krzyż Mountains. One may suppose that these may represent residual deposits of the same sea, not disturbed yet by denudation processes.